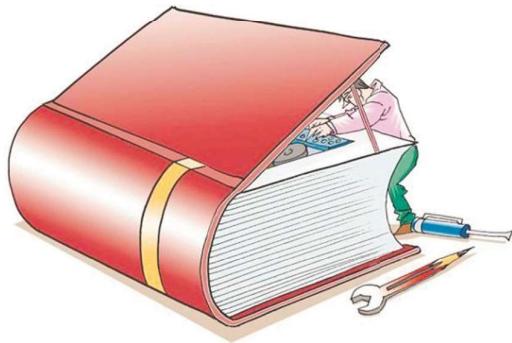

ਨਈ ਸ਼ਿਕਾਅ ਨੀਤੀ ਜੀਵਨ ਮੌਂ 'ਨਏ ਸੂਤ੍ਰਪਾਤ' ਕਾ ਆਗਾਜ ਕਰੇਗੀ

ਵਿਸ਼ਵ ਕੇ ਸਥਾਨੇ ਬਡੇ ਜਨਤੱਤਰ ਕੇ ਵੁਹਦਤਮ ਸ਼ਿਕਾਅ ਤੰਤ੍ਰਾਂ ਮੌਂ ਸੇ ਏਕ ਹੋਨੇ ਕੇ ਗੈਰਵ ਕੇ ਸਾਥ—ਸਾਥ ਹਮੈਂ ਏਕ ਬਡੀ ਜਿਮੇਦਾਰੀ ਕਾ ਭੀ ਅਹਸਾਸ ਹੈ। ਹਮੈਂ ਪਤਾ ਹੈ ਕਿ ਅਚਛੀ ਸ਼ਿਕਾਅ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਹੀ ਹਮ ਨਵ—ਭਾਰਤ ਕੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕੀ ਆਧਾਰਾਂਲਾ ਤੈਤਾਰ ਕਰ ਸਕਤੇ ਹੋਣੇ। ਹਮ ਬਖੂਬੀ ਜਾਨਤੇ ਹੋਣੇ ਕਿ ਹਮ ਲਗਭਗ 33 ਕਰੋੜ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਕੇ ਭਵਿ਷ਾਕ ਕੇ ਨਿਰਮਾਣ ਕਰ ਰਹੇ ਹੋਣੇ ਔਰਤ ਉਨਕੇ ਸ਼ਵਰਿਨ ਭਵਿ਷ਾਕ ਕੇ ਨਿਰਮਾਣ ਤੰਤ੍ਰੀ ਹੋ ਸਕਤਾ ਹੈ। ਜਥੇ ਹਮ ਉਨਕਾ ਪਰਿਚਾਰ ਉਨ ਸ਼ਾਖਾਤ ਮੂਲੀਂ ਸੇ ਕਰਾਏਂਗੇ ਜੋ ਮਾਨਵਤਾ ਕੇ ਆਧਾਰ ਸ਼ਤੰਭ ਹੋਣੇ।

ਮੁੜੇ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਯਦਿ ਕੋਈ ਵਾਕਿ ਗਰਿਮਾਪੂਰ੍ਣ ਜੀਵਨ ਵਾਤੀਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਤਾ ਹੈ ਤੋਂ ਯਹ ਉਸਕਾ ਕਰਤਵ੍ਯ ਹੈ ਕਿ ਉਸਕਾ ਕੋਈ ਭੀ ਕ੃ਤਾ ਐਸਾ ਨ ਹੋ ਜੋ ਕਿਸੀ ਔਰਤ ਕੇ ਗਰਿਮਾਪੂਰ੍ਣ ਜੀਵਨ ਕੇ ਬਾਧਿਤ ਕਰਤਾ ਹੋ। ਅਗਰ ਕਿਸੀ ਕੇ ਅਭਿਵਕਿ ਕੀ ਸ਼ਵਤੰਤਰਾ ਚਾਹਿਏ ਤੋਂ ਉਸੇ ਯਹ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਕਰਨਾ ਚਾਹਿਏ ਕਿ ਜਥੇ ਦੂਸਰਾ ਅਪਨੀ ਭਾਵਨਾਓਂ ਕੋ ਉਸਕੇ ਸਮਝ ਰਖੇ ਤੋਂ ਵਹ ਧੈਰੀ, ਸਹਿਣੂਤਾ, ਸਹਨਸੀਲਤਾ ਕਾ ਪਰਿਚਾਰ ਦੇ। ਸਥਾਨੇ ਵਾਲੀ ਬਾਤ ਯਹ ਹੈ ਕਿ ਦੁਨੀਆ ਕੇ ਅਧਿਕਾਂਸ ਲੋਕਤਾਂਤਰਿਕ ਦੇਸ਼ ਮੂਲ ਅਧਿਕਾਰਾਂ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਹੋਣੇ, ਪਰਨ੍ਤੁ ਮੂਲ ਕਰਤਵਾਂ ਕੇ ਵਿ਷ਯ ਮੌਂ ਮੂਕ ਹੋਣੇ।

ਹਮਾਰੇ ਸਾਂਵਿਧਾਨ ਮੌਂ ਕਰਤਵਾਂ ਕੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਸਾਂਵਿਧਾਨ ਰਾਂਘ ਸੇ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਰਹਾ ਹੈ। ਜਿਸ ਦਿਨ ਹਮ ਅਪਨੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਕੇ ਕਰਤਵਾਂ ਕੇ ਮਹਤਵ ਸਮਝਾ ਪਾਏ ਹਮਾਰੀ ਕਾਫੀ ਸਮਸ਼ਾਏਂ ਅਪਨੇ ਆਪ ਹੀ ਹਲ ਹੋ ਜਾਏਂਗੀ। ਜਥੇ ਹਮ ਭਾਰਤ ਕੇਨਿੰਡਿਤ, ਸਾਂਕਾਰ ਯੁਕਤ ਸ਼ਿਕਾਅ ਕੀ ਬਾਤ ਕਰਤੇ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਮੁੜੇ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਹਮਾਰੇ ਸਾਂਵੈਧਾਨਿਕ ਕਰਤਵ੍ਯ ਪ੍ਰਤੀਕ ਯਾ ਪਰੋਕ਼ ਰੂਪ ਸੇ ਇਸਮੌਂ ਸ਼ਾਮਿਲ ਹੋ ਜਾਣੇ। ਦੇਸ਼ ਮੌਂ 33 ਸਾਲ ਬਾਦ ਨਈ ਸ਼ਿਕਾਅ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਮੌਂ ਆ ਰਹੀ ਹੈ। ਨਵਾਚਾਰਧੁਕ, ਮੂਲਧਰਕ, ਸਾਂਕਾਰਧੁਕ, ਸ਼ੋਧਪਰਕ, ਅਨੁਸਾਂਧਾਨ ਕੀ ਬਢਾਵਾ ਦੇਤੀ ਹੈ ਨਈ ਸ਼ਿਕਾਅ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਸਾਮਾਜਿਕ—ਆਰਥਿਕ ਜੀਵਨ ਮੌਂ ਨਾਲ ਸੂਤ੍ਰਪਾਤ ਕਾ ਆਗਾਜ ਕਰੇਗੀ। ਨਈ ਸ਼ਿਕਾਅ ਨੀਤੀ ਦੇਸ਼ ਕੇ ਵੈਖਿਕ ਪਟਲ ਪੰਥ ਏਕ ਮਹਾਸ਼ਕਤਿ ਕੇ ਰੂਪ ਮੌਂ ਸਥਾਪਿਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਸਮਰਪਿਤ ਹੈ।

ਰੰਗ—ਬਿਰੰਗੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਕੇ ਦਰਸਾਵ ਭਾਰਤ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਆਜ ਅਪਨੇ ਬਚ੍ਚਾਵਾਂ ਕੋ ਯਹ ਸਮਝਾਨਾ ਅਤ੍ਯਾਂਤ ਆਵਥਕ ਹੈ ਕਿ ਵਿਵਿਧਤਾ ਸੇ ਪਰਿਪੂਰ੍ਣ ਭਾਰਤ ਏਕ ਦੇਸ਼ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕ ਪੂਰਾ ਉਪਮਹਾਦ੍ਰੀਪ ਹੈ, ਜਿਸਕੇ ਵਿਭਿੰਨ

ਭਾਗਾਂ ਮੌਂ ਅਲਗ—ਅਲਗ ਰੀਤਿ—ਰਿਵਾਜ ਔਰਾਂ ਅਲਗ—ਅਲਗ ਪਰਸਪਰਾਏ ਹੈਂ। ਇਸ ਰੰਗ—ਬਿਰੰਗੀ ਵਿਵਿਧਤਾ ਕੇ ਜਿਤਨੇ ਦਰਸਾਵ ਭਾਰਤ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਆਵਥਕ ਹੈ ਕਿਸੀ ਅਨ੍ਯ ਕ੍਷ੇਤਰ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ। ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਂਕੁਤਿ ਨੇ ਮਾਨਵ ਸਾਭਿਤਾ ਕੀ ਆਧਾਰਾਂਲਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਧਿ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ। ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਂਕੁਤਿ ਨੇ ਮਾਨਵ ਸਾਭਿਤਾ ਕੀ ਆਧਾਰਾਂਲਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਧਿ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ। ਭਾਰਤੀਯ ਸਾਂਕੁਤਿ ਨੇ ਮਾਨਵ ਸਾਭਿਤਾ ਕੀ ਆਧਾਰਾਂਲਾ ਸੁਨਿਸ਼ਚਿਤ ਨਿਧਿ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ। ਇਹਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਨਾਮ ਸੇ ਭਾਰਤ ਕੀ ਬਾਹੁਲ੍ਯ ਸਾਂਕੁਤਿ ਕੋ ਆਧਾਰ ਮਿਲਤਾ ਹੈ।

ਹਮ ਸਦਿਧੀਂ ਸੇ ਏਕਤਾ ਕੇ ਸੂਤ੍ਰ ਮੌਂ ਸਮਾਵੇਖਿਤ ਹੈਂ। ਯਹਾਂ ਹਰ 100 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਪਰ ਹਮਾਰੀ ਬੋਲੀ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਕੁਛ 200 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਹਮਾਰੇ ਖਾਨ—ਪਾਨ, ਪਾਖਿਧਾਨ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ, ਹਮਾਰੀ ਭਾਸਾਏਂ ਬਦਲ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਔਰ 1000 ਕਿਲੋਮੀਟਰ ਦੂਰ ਜਾਨੇ ਪਰ ਪੂਰੀ ਜੀਵਨ ਸ਼ੈਲੀ ਕੀ ਪ੍ਰਥਕ ਰੰਗ ਉਜਾਗਰ ਹੋਣੇ। ਇਹਨ੍ਹਾਂ ਕੇ ਸਾਂਕੁਤਿ ਨੇ ਏਕਤਾ, ਸਮਰਸਤਾ, ਸਹਹੋਗ, ਭਾਈਚਾਰਾ, ਸਤਿ, ਅਹਿੰਸਾ, ਤਾਗ, ਵਿਨਪ੍ਰਤਾ, ਸਮਾਨਤਾ ਆਦਿ ਜਾਂਦੇ ਸੂਤ੍ਰ ਜੀਵਨ ਮੌਂ ਅਪਨਾਕਰ ਵਸੁਧੈਵ ਕੁਟੁਮੰਬਕਮ ਕੀ ਭਾਵਨਾ ਸੇ ਆਗੇ ਬਢਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਕਰਤੀ ਹੈ। ਆਜ ਮਨੁਥ ਤਨ—ਮਨ ਕੀ ਵਾਧਿਧੀਂ ਸੇ ਜੂਝ ਰਹਾ ਹੈ। ਐਸੇ ਮੌਂ ਯਹ ਵਿਚਾਰ ਸਾਂਕਾਰ ਹੀ ਬਚਾਵ ਕਾ ਰਾਸਤਾ ਹੈ।

ਵਿਚਾਰ ਸੇ ਹੀ ਹਮ ਵਿਸ਼ਵ ਗੁਰੂ ਬਨੇ ਔਰ ਫਿਰ ਵਿਚਾਰਾਂ ਸੇ ਵਿਜਯ ਹਾਸਿਲ ਕਰੇਂਗੇ। ਤੇਜੀ ਸੇ ਬਦਲਤੇ ਡਿਜੀਟਲ ਯੁਗ ਮੌਂ ਹਮ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਸ਼ਿਕਾਅ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਅਪਨੇ ਮੂਲੀਂ ਕੋ ਸਾਂਕਿਸ਼ਿਤ, ਸਾਰਵਿਤ ਕਰੋਂ ਯਹ ਬਡੀ ਚੁਨੌਤੀ ਹੈ। ਨਈ ਸ਼ਿਕਾਅ ਨੀਤੀ ਸੇ ਹਮਨੇ ਅਪਨੇ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਕੋ ਜਾਡੋਂ ਸੇ ਜੋਡਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਿਤਾ ਹੈ। ਮੁੜੇ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਕਰਤਵਾਂ ਕੇ ਪ੍ਰਤਿ ਜਾਗਰੂਕਤਾ ਬਚਪਨ ਮੌਂ ਵਿਦਾਲਾਵ ਕੇ ਮਾਧਿਮ ਸੇ ਸਵਤਰੂ ਹੀ ਹੋ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਮੁੜੇ ਧਾਰਦ ਹੈ ਕਿ ਸੁਦੂਰਵਰਤੀ ਹਿਮਾਲਾਵ ਅੰਚਲ ਮੌਂ ਸਿਥਿਤ ਮੇਰੇ ਪ੍ਰਾਥਮਿਕ ਵਿਦਾਲਾਵ ਮੌਂ ਸ਼ਿਕਾਅ ਸੇ ਪਹਲੇ ਹਮੈਂ ਅਚਛਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਨਨਾ ਸਿਖਾਵਾ ਜਾਤਾ ਥਾ।

ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕੇ ਦੌਰਾਨ ਹਮੈਂ ਸਿਖਾਵਾ ਗਿਆ ਕਿ ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਰਾਈਟੀ ਝੰਡੇ ਕੇ ਸਮਾਨ ਕਰੋਂ, ਰਾਈਟੀ ਗਾਨ ਕੀ ਗਰਿਮਾ ਕੇ ਧਿਾਨ ਰਖੋਂ, ਕਿਸ ਪ੍ਰਕਾਰ ਆਸਪਾਸ ਕੇ ਸਥਾਨ ਕੋ ਸਵਚ਼ ਬਨਾਏ, ਕੈਂਸੇ ਸਾਬਕੇ ਸਾਥ ਪ੍ਰੇਮਪੂਰਵਕ ਰਹੋਂ? ਹਮਾਰੇ ਅਧਿਆਪਕਾਂ ਦ੍ਰਾਰਾ ਸਮਸਤ ਵਿਦਾਰਥੀਂ ਕੇ ਭੀਤਰ ਜਿੜਾਸਾ ਕੀ ਭਾਵ, ਵੈਝਾਨਿਕ ਸੋਚ ਵਿਕਸਿਤ ਕਰਨੇ ਕੇ ਪ੍ਰਯਾਸ ਕਿਤਾ ਹੈ। ਯਹ ਸਚ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਸੇ ਵਿਵਿਧਾਨ ਮੌਂ ਵਣਣ ਕਰਤਾ ਹੈ ਨਹੀਂ ਥੇ ਪਰ ਯਹ ਜ਼ਰੂਰ ਸਮਝਾਵਾ ਗਿਆ ਕਿ ਅਚਛਾ ਇੰਸਾਨ ਯਾ ਨਾਗਰਿਕ ਬਨਨੇ ਕੇ ਲਿਏ ਅਚਛਾ ਮਾਨਵ ਬਨਨਾ ਪਰਮ ਆਵਥਕ ਹੈ। ਮੁੜੇ ਲਗਤਾ ਹੈ ਕਿ ਆਜ ਸਮਾਜ ਕੀ ਜਿਤਨੀ ਭੀ ਵਿਕ੍ਰਤਿਧੀਂ ਹੋਣੇ ਤੋਂ ਉਸਕੇ ਲਿਏ ਮੂਲਧਰਕ ਸ਼ਿਕਾਅ ਕੀ ਆਭਾਵ ਜਿਮੇਦਾਰ ਹੈ। ਆਨੇ ਵਾਲੇ ਸਮਾਵੇਸ਼ ਮੌਂ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ ਹੋਣੇ। ਪ੍ਰਾਤਿਵੇਸ਼ ਮੌਂ ਸਾਮਾਨਾਵ ਨਾਗਰਿਕ ਨਹੀਂ ਬਲਿਕ ਡਿਜੀਟਲ ਨਾਗਰਿਕ ਹੋਣੇ।

युवा शक्ति को सकारात्मक रास्ते पर चलने हेतु प्रेरित करें अत्यंत चुनौतीपूर्ण वैशिवक वातावरण में यह हमारा सौभाग्य है कि भारत को अनोखा जनसांख्यिकीय लाभांश प्राप्त है। भारत सर्वाधिक युवाओं वाला देश है और जहां यह हमें वैशिवक प्रतिस्पर्धा के युग में बढ़त प्रदान करता है वहीं हमारे समक्ष सबसे बड़ी चुनौती है कि हम अपनी युवा शक्ति को कैसे सकारात्मक और सृजनात्मक रास्ते पर चलने हेतु प्रेरित करें। आज हमें अपने विद्यार्थियों को न केवल संवैधानिक कर्तव्यों के प्रति जागरूक करना है बल्कि एक ऐसा वातावरण निर्मित करना है जहां हर कोई अपने कर्तव्यों का पालन पूरी तत्परता और गंभीरता से करे। वर्ष 2055 तक भारत में काम करने वाले लोगों की संख्या सबसे ज्यादा रहेगी।

ऐसी स्थिति में यह आवश्यक है कि हम अपनी युवा पीढ़ी को गुणवत्तापरक, नवाचार युक्त, कौशलयुक्त शिक्षा के साथ मूल्यपरक शिक्षा देकर कर्तव्यों के महत्व को समझाने में सफल हों ताकि वैशिवक प्रतिस्पर्धा के लिए कुशल मानव संसाधन तैयार किए जा सकें। हमारे युवा प्रत्येक क्षेत्र में मूल्यपरक शिक्षा के माध्यम से उत्कृष्टता हासिल कर सकते हैं। यही उत्कृष्टता देश के सामाजिक और आर्थिक जीवन में प्रगति के नए युग का सूत्रपात करेगी। मैं समझता हूँ कि किसी भी देश की युवा पीढ़ी को सकारात्मक, सृजनात्मक राह में प्रेरित करना बड़ी चुनौती है। ऐसी स्थिति में जहां हमारे विद्यार्थी महत्वपूर्ण हैं, वहीं हमारे अध्यापकों की बड़ी भूमिका रहेगी। नई शिक्षा नीति में मूल्यपरक शिक्षा के माध्यम से शैक्षणिक संस्थानों में 'कर्तव्यों का महत्व' के लिए एक विशिष्ट इकोसिस्टम विकसित करने का प्रयास किया गया है। नित नए परिवर्तनों के साथ वैशिवक परिवेश में सामरिक रूप से भारत को महत्वपूर्ण बनाए रखना अत्यंत चुनौतीपूर्ण कार्य है। इन चुनौतियों का मुकाबला हम अपने विद्यार्थियों के भीतर मानवीय मूल्यों का विकास करके ही कर सकते हैं।

भारतीय समाज के ताने-बाने को मजबूत करने के लिए हम सभी के बीच शांतिपूर्वक सहयोग की भावना होना परम आवश्यक है। सहयोग और परस्पर सहयोग की भावना शांति स्थापित करती है और यही शांति प्रगति का मार्ग प्रशस्त करती है। यह भी आवश्यक है कि सामुदायिक जीवन में हमें अपनी जिम्मेदारियों व अपने कर्तव्यों का न केवल आभास होना चाहिए बल्कि उन्हें शांतिपूर्वक निभाने की इच्छाशक्ति भी होनी चाहिए। हम चाहे किसी भी जाति, धर्म, क्षेत्र, भाषा, रीति-रिवाज से हों हमें परिस्थितियों द्वारा उत्पन्न कठिनाइयों में एक-दूसरे की मदद करनी चाहिए। आपसी समझ और सहयोग से ही देश की प्रगति सुनिश्चित हो सकती है। कई देशों ने अपने शैक्षिक कार्यक्रमों में नागरिकता को पाठ्यक्रम का हिस्सा बनाया है। इस बात में कोई संदेह नहीं कि बच्चों को अधिकारों और दायित्वों संबंधी समझाकर हम न केवल उनकी मदद कर रहे हैं बल्कि राष्ट्र निर्माण की आधारशिला को भी मजबूत कर रहे हैं।—रमेश पोखरियाल 'निशंक' (मानव संसाधन विकास मंत्री, भारत सरकार)